

Groene keten benadering:

Op naar een duurzamer boek

Het Informatiecentrum Papier en Karton (IPK) heeft het initiatief genomen tot het project Duurzaam Boek. Doel is te komen tot een significant duurzamer geproduceerd boek. Het vernieuwende van Duurzaam Boek is de ketenaanpak en de praktische benadering. Reductie van materiaal, energie en afval betekent, samen met de toepassing van duurzamere alternatieven, een lagere milieu-impact.

Duurzaam Boek komt op basis van een nulmeting tot aanbevelingen die door de uitgevers worden gebruikt bij het maken van duurzamere boeken. Vier verschillende soorten boeken zijn onderzocht. Het proces van de boekproductie is in kaart gebracht, het materiaal-, water- en energiegebruik inzichtelijk gemaakt en de distributie in de keten blootgelegd. De uitgevers gaan nu aan de slag met de aanbevelingen. De eerste boeken moeten in het najaar verschijnen.

OVERPRODUCTIE

De directe aanleiding voor Duurzaam Boek ligt in de overproductie in het boekenvak. In 2010 distribueerde het Centraal Boekhuis (CB) 76 miljoen boeken. 45 miljoen boeken liggen bij het CB op voorraad. 15 miljoen exemplaren daarvan kennen geen commerciële beweging. Tussen de 17.000 en 20.000 titels zijn in 2010 niet één keer uitgeleverd. Per jaar worden

zo'n zes miljoen boeken afgeschreven, ofwel verpulverd. Miljoenen boeken verdwijnen ook nog eens in de ramsj. Overproductie is verspilling en weinig duurzaam. Dat is in een markt als de boekenmarkt (waar de verkoop en marges sterk onder druk staan) geen goede zaak.

PAPIER EN FOOTPRINT

Papier heeft een fors aandeel in de totale ecologische footprint van een boek. Verscheidene onderzoeken noemen percentages van circa zestig procent van de totale uitstoot van het eindproduct. Bewuster omgaan met papier heeft dus direct effect op de duurzaamheid van een boek.

KETENSAMENWERKING

Duurzaam boek is onderdeel van de Energietransitie Papierketen. Dit door de papierindustrie opgezette initiatief beoogt een papier- en kartonketen die in 2020 vijftig pro-

cent minder energie gebruikt. Dat kan niet alleen worden gerealiseerd door het nog duurzamer produceren van papier. De papierindustrie geldt reeds als koploper in duurzaamheid en biobased produceren. De grote winst zit in de keten. Door nieuwe samenwerkingsverbanden en technologieën te stimuleren kunnen productketens efficiënter werken.

Duurzaam boek stelt de rol van de uitgever centraal. Hij besluit tot het uitgeven van een boek. Hij bepaalt de vorm en oplage. Maar een duurzaam eindproduct komt er pas door samenwerking met de overige ketenpartijen, zoals de drukker, de papierleverancier, enzovoort. Iedere schakel in de keten kan zijn bijdrage leveren aan het geheel.

Ketensamenwerking betekent optimaliseren van deelprocessen, een gezamenlijke doelstelling, samenwerking en transparante (onderlinge) communicatie. Duurzaam

Boek staat onder leiding van IPK. Betrokken uitgevers zijn WPG, Wereldbibliotheek en Verloren. Koninklijke Wöhrmann en Drukkerij Wilco zijn de participerende grafische bedrijven. Het CB sluit aan als distributeur en Antalis is de betrokken groothandel. Het Kenniscentrum Papier en Karton staat garant voor gedegen onderzoek.

NULMETING

De onderzoeksgrenzen zijn gelegd bij de in het boek herkenbare bestanddelen. Bij de nulmeting is aansluiting gezocht bij de door de TU-Delft ontwikkelde Lifecycle Design Strategy (ook wel het LiDS-wiel genoemd). Met het LiDS-wiel wordt gekeken naar de functie, de materiaalkeuze, het materiaalgebruik, de productie, de distributie, de milieubelasting tijdens de gebruiksfase, de levensduur en de (gebruiks)mogelijkheden na de levensfase.

FUNCTIE PAPIEREN BOEK

Is het boek een cadeau? Moet het er mooi uit zien? Dient het lang mee te gaan? Is een hardcover de beste optie? Nog essentiëler: moet een boek überhaupt in papieren vorm verschijnen? Volgens de markt nog wel. De e-book-markt in Nederland bedraagt 1,5 procent van de totale markt. En het verdienmodel van een e-book is (onder meer door ons beperkte taalgebied) nog lang niet helder. Is een e-book überhaupt een duurzaam alternatief voor een papieren boek? Gezien de discussie hierover ontkomt Duurzaam Boek er niet aan om ook hier naar te kijken. Maar wel met de nodige nuance. De onderzoeken die hiernaar zijn gedaan spreken elkaar tegen, zijn nauwelijks te vergelijken. De parameters en inputdata zijn divers. Voorbeeld: hoeveel papieren boeken zijn nodig voor een footprint vergelijkbaar met die van een e-reader? De uitkomsten van de onderzoeken variëren van vijftien tot zeventig boeken. Duidelijk is dat ondanks de grote milieubelasting van de productie van een e-reader, bij veel lezers het gebruik ervan uiteindelijk zorgt voor een duurzamer alternatief. Laat het omslagpunt nu eens rond de dertig liggen. Wie leest zoveel boeken in één, twee

Erik Timmermans pleit voor duurzame bewustwording

MILIEUBELASTING GEBRUIKSFASE

In het kant en klare papieren boek zit alle milieubelasting ervan opgeslagen. Bij e-books is altijd elektriciteit nodig. En waar die vandaan komt? In Nederland hoofdzakelijk van steenkool en aardolie, grondstoffen met

grondstoffen worden gebruikt? Wat is de samenstelling ervan? Behalve FSC en PEFC-papier, keurmerken die betrekking hebben op het duurzame beheer van bos, is er bij de opdrachtgever/uitgever niet veel bekend over de vele verduurzaminginitiatieven in de keten. Bij de onderzochte boeken

Bijvoorbeeld van de papierverspilling in de keten. De inschiet- en snijverliespercentages lopen uiteen van zes tot zestig procent. In het laatste geval betekent dat dus meer afval dan product. Dat heeft effect op de footprint! En kosten...

Ook overlevering zorgt voor verlies van papier dan wel groei van de boekenberg bij het CB. Door meer samenwerking en communicatie kunnen ontwerper, uitgever en drukker gezamenlijk bepalen wat het meest efficiënte papierformaat is voor de productie van een bepaald boek, en kunnen zij wellicht aansturen op een meer exacte oplage, bijvoorbeeld door afspraken over een maximumlevering waarbij de ondergrens van levering minder hard zou kunnen zijn. Veel onnodig verlies van papier kan worden voorkomen.

TRANSPORT

Ja, papier is een duurzaam natuurproduct. Het heeft een hernieuwbare bron die CO₂ opneemt en is ook nog eens goed recyclebaar. Hout en daarmee papier uit FSC- en PEFC-gecertificeerde bossen hebben bijgedragen aan de groei van het bosoppervlak in

‘Iedere schakel in de keten kan zijn bijdrage leveren aan het geheel’

jaar? Het omslagpunt is daarbij mede afhankelijk van veel factoren die in de onderzoeken niet worden gewogen. Wat is de vervangingsduur van de e-reader? Op het moment dat ik een iPad bestel is het nieuwe model al aangekondigd. En dat de reader wordt geproduceerd met niet-hernieuwbare grondstoffen wordt meestal ook niet benoemd. Kortom, een eenduidige vergelijking is niet goed te maken.

een zeer hoge uitstoot die opraken bovendien. Dit jaar gaat de ICT-sector de luchtvaart voorbij op het gebied van CO₂-uitstoot. Het meest duurzame boek lijkt een papieren boek dat (gemiddeld dertig keer) wordt uitgeleend via en wordt opgehaald (met de fiets) bij de bibliotheek.

MATERIAAL (GEBRUIK) EN PRODUCTIE

Hoe kan een boek milieuvriendelijker worden geproduceerd? Welke

is bewust gevraagd naar gecertificeerd papier. Op Paper Profiles, plantaardige inkt, EMAS en ISO-certificaten etc. is niet actief aangedrongen, alle inspanningen in de keten daarvoor ten spijt. Is duurzaamheid dan geen issue?

Dat geldt niet voor WPG-uitgevers die in 2020 een volledig klimaatneutrale organisatie willen zijn. Duurzaam Boek heeft inmiddels bewustwording gebracht.

Europa in de afgelopen vijftig jaar met maar liefst dertig procent. De groothandel kan adviseren welk papiersoort de meest duurzame kenmerken heeft en geschikt is voor de beoogde functie van het boek. De papierindustrie is mondiaal van aard. De herkomst van pulp en/of papier heeft impact op de footprint en Duurzaam Boek legt daarom de transportstromen bloot. Zo zat tussen twee onderzochte boeken alleen al op het vlak van de pulpherkomst een verschil van 15.000 kilometer! Reductie van afstand levert een vermindering op van CO₂-uitstoot en dus milieudruk. Dat geldt ook voor de overige activiteiten in de keten, zoals de print- en bindlocatie. Duurzaam Boek beoogt geen keiharde CO₂-footprint van een boek. Daarvoor zijn te veel cijfers onduidelijk of niet specifiek genoeg. Het project wil bewustwording creëren en praktische verbeteropties geven aan de ketenpartijen, die uiteindelijk leiden tot een duurzamer eindproduct.

RECYCLING

Bij het ontwerp ligt al de kans om keuzes te maken die van invloed zijn op de recyclingmogelijkheden. Alle onderzochte boeken hebben een laminaat cover. Dat heeft negatieve gevolgen voor het recyclingproces. In dat licht kan beter worden gekozen voor een vernis of lak.

VERDIENMODELLEN EN INNOVATIE

Duurzaam Boek levert inzicht op. Van daaruit kan worden gekeken naar samenwerking en innovatie. De ketensamenwerking en -aanpak zijn op zichzelf al innovatief, de uitkomsten van de nulmeting laten ook zien dat allerlei technische innovaties kansen kunnen bieden. Een meer vraaggericht oplagebeleid kan een reductie van papiergebruik betekenen en daardoor minder (productie-, opslag- en transport)kosten en dus CO₂-uitstoot. Crowdsourcing en social media kunnen uitgevers helpen om die vraag nader te duiden.

Printing On Demand (POD) kan eveneens een oplossing bieden. Het CB biedt mede daarom de CB Print on Demand dienstverlening. Het aantal aanmeldingen groeit gestaag. Het CB laat van alle nieuwe in het kader van Duurzaam Boek te produceren titels een fictieve POD-versie meelopen. Dit geeft inzicht in de voordelen (bijvoorbeeld geen opslagkosten) ervan. Maar ook print in plaats van offset kan verduurzaming teweeg brengen. Zo kan bij kleine oplages veel inschiet voorkomen worden. Wat te denken van een meer flexibel oplagebeleid? Eerst POD proberen en bij gebleken succes een grotere oplage laten drukken.

WINSTPUNTEN EN VERVOLG

Duurzaam Boek is een begin. Het project Duurzaam Tijdschrift wordt momenteel uitgewerkt. Ook hier staat de ketenaanpak centraal. Tijdens de Buchmesse in Frankfurt in oktober zullen de resultaten van het

volledige project Duurzaam Boek gepresenteerd worden samen met de duurzamer geproduceerde boeken. Dan zal ook een checklist worden gelanceerd waarmee andere uitgevers aan de slag kunnen. Boeken zijn duurzame, efficiënte producten, maar het kan altijd beter. Een duurzaam boek biedt kansen. Het is een goede marketingtool, maar levert ook wat op. En dat is in deze moeilijke tijden vol onzekerheden over de toekomst van het papieren boek geen overbodige luxe.

[ERIK TIMMERMANS]
redactie@compres.nl

